

Іван СИЛАДІЙ

кандидат педагогічних наук, доцент,
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: наукова активність, інноваційність, педагог-новатор, творчий учень.

У сучасному науково-педагогічному дискурсі активізація наукової діяльності педагога пов'язується насамперед з особистістю учня, вивченням предмета своєї педагогічної спеціалізації та використанням новітніх методик викладання навчальної дисципліни. З огляду на це, дослідження особистості учня має розгортатися в контексті таких суб'єкт-суб'єктних взаємин, у яких педагог повинен створити умови для розкриття творчих здібностей того, хто навчається. Цьому значною мірою має сприяти індивідуалізація навчання, яка передбачає максимальне врахування викладачем особистісних особливостей учня. Заразом педагог зобов'язаний повсякчас удосконалювати, поглиблювати свої педагогічні знання з огляду інноваційності та практичної спрямованості навчального процесу. Крім того, наукові розробки викладача з методики повинні бути не тільки креативними, але й зберігати традиційні форми навчання, забезпечуючи чітке вирішення складних ситуацій у педагогічній діяльності.

УДК 372.853

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ
НАУКОВОЇ
АКТИВНОСТІ
ПЕДАГОГА-
НОВАТОРА**

© Силадій І., 2017

Постановка проблеми та її актуальність. Дослідження особистості учня передбачає системний аналіз його психофізичних, інтелектуальних, духовних характеристик з метою ефективного здійснення навчально-виховного процесу. На переконання фахівців, досліджуючи особистість учня, педагог має враховувати такі показники:

- мотиваційний компонент (ступінь виявлення інтересу до дослідницької діяльності; розвиток потреби учнів займатися дослідницькою діяльністю, актуальність дослідницької діяльності на уроках);
- когнітивний компонент (дослідницька компетентність, що охоплює наявність в учня певних знань у галузі дослідження, знання про об'єкт; знання учнів про наукове пізнання, його функції і способи здійснення навчального дослідження; знання учнів про можливі способи пошуку, обробки та використання інформації; знання учнів про можливі способи творчого вирішення проблеми дослідження);
- операційно-діяльнісний компонент (уміння працювати з інформацією, пошук і збір потрібної інформації, її оцінка за ступенем важливості для дослідження; застосування та оперування отриманою інфор-

мацією); логічні навички – уміння, за допомогою яких учні здатні застосовувати відомі методи наукового пізнання: постановка експерименту, інтерпретування (формулювання) отриманих даних; творчий підхід до вирішення проблеми дослідження; вирішення проблемного завдання;

– емоційно-вольовий компонент (значення емоцій та волі в регуляції дослідницької активності);

– рефлексивний компонент (творча самореалізація учня: реальний (фактична самореалізація у дослідницькій діяльності) та бажаний стан – постійне прагнення учня до творчого оволодіння новими знаннями та вміннями) [1, с. 188].

Мета статті. Дослідження особистості учня має ґрунтуватися на принциповому положенні про те, що учень є не об'єктом, а суб'єктом навчання, для якого педагог повинен створити необхідні умови задля розкриття його творчих здібностей.

Виклад основного матеріалу. Особистісний фактор відображає активність суб'єкта в навчальному процесі й передбачає врахування і подальше збагачення індивідуальних можливостей, потреб та інтересів учнів, наявного досвіду під час організації навчально-творчої діяльності, використання засобів, що сприяють активізації резервних можливостей особистості, більш повному розкриттю її творчого потенціалу, формуванню прагнення до самовдосконалення і саморозвитку. З огляду на це, важливим є розвиток не лише творчих, а й суб'єктних якостей особистості, здатності до самоорганізації власної діяльності. Проте розвиткові означених якостей здебільшого приділяється недостатня увага вчителів, які сприймають учнів переважно як об'єкти впливу: самостійно визначають цілі діяльності, пропонують завдання для вирішення, оцінюють результати. Однак, оскільки будь-яка діяльність є активністю суб'єкта, спрямованою на об'єкт чи інших суб'єктів, а творча діяльність – вищим проявом активності й потребує мобілізації емоційно-чуттєвої, розумової та діяльнісної сфер особистості, важливим є форму-

вання учня як суб'єкта навчально-творчої діяльності. Учень має навчитися пізнавати, творити і діяти, що сприятиме самореалізації особистості, розкриттю її талантів і здібностей, а отже, реалізації вищих потреб індивіда в повазі, самовираженні, пізнанні, дозволить жити в злагоді із самим собою, сприймати себе, свою діяльність та її результат як цінність [6, с. 78].

Використовуючи комплекс наукових підходів, педагог повинен порівнювати дані про те, як учень проявляє себе під час вивчення різних предметів, наприклад, гуманітарного й природничого спрямування. Це надасть можливість об'єктивного бачення його здібностей та індивідуальних пріоритетів.

Саме тому зміст навчання передбачає інтеграцію знань різних предметів для забезпечення цілісності уявлень учнів про світ та усвідомлення можливості його творчого вдосконалення, а також має задовольняти вікові й індивідуальні запити учнів, сприяти зміцненню інтересу та мотивації до творчої діяльності, стимулювати їхню пізнавально-творчу активність, спонукає до роздумів (не містити надлишку чи надмірного дефіциту інформації), сприяти формуванню гуманістичної спрямованості особистості. Це потребує застосування активних та інтерактивних методів навчання і всіх форм спільної діяльності – колективної, групової й індивідуальної, проведення нетрадиційних занять (прес-конференцій, змагань, театралізованих занять, конкурсів, заочних мандрівок та ін.), залучення до позакласних, факультативних занять, що створюють виключно сприятливі умови учням для творчого самовиявлення, своєї винахідливості, фантазії тощо, розкриття власної індивідуальності [7, с. 39].

Отже, у спільній творчості педагог у змозі виявити різноманітні здібності учня, розвивати його індивідуальну траєкторію навчання. Водночас виникає питання: які риси притаманні саме творчому учню?

Спираючись на дослідження Н. Атаманчука, можна стверджувати, що творчий учень характеризується:

– підвищеною вибірковою чутливістю до певних явищ дійсності – символів, звуків, кольорів, біологічних об'єктів, технічних пристроїв тощо або до певних форм власної активності (пізнавальної, фізичної тощо);

– яскраво вираженим стійким інтересом до творчості, певних занять або сфер діяльності, захопленістю предметом, зануренням у справу, працелюбністю;

– підвищеною пізнавальною потребою, що проявляється у величезній зацікавленості, багатій фантазії, схильності до абстрактного мислення, готовності з власної ініціативи виходити за межі вимог діяльності, розумінні інструментального характеру знань, незалежності суджень;

– перевагою в уподобаннях парадоксальної, суперечливої інформації, неприйняттям типових завдань і готових відповідей, високим рівнем самодостатності й автономії, самоуправлінням, емоційною стабільністю;

– високою критичністю до результатів власної праці, невдоволенням собою, схильністю ставити надскладні цілі, прагненням до досконалості [1, с. 258–259].

На наше переконання, дослідження особистості учня педагогом має найкращий результат у тому випадку, коли застосовується методика індивідуалізації навчання, яка передбачає максимальне врахування викладачем особистісних особливостей учня при розробці завдань, проведенні контролю знань тощо.

Наступним напрямом наукової активності педагога є дослідження предмета власної педагогічної спеціалізації.

Досліджуючи предмет власної педагогічної спеціалізації, викладач, на нашу думку, повинен керуватися низкою принципів, а саме інноваційності, системності, практичної спрямованості тощо.

Зокрема, принцип інноваційності лежить в основі процесу творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбу-

вається перехід системи до якісно іншого стану. Як відомо, поняття «інновація» має комплексне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [3, с. 338].

Тож принцип системності в особистісному професійному самовдосконаленні педагога полягає у поетапному й усебічному опануванні нових знань з певної спеціалізації та методиками їх викладання. З іншого боку, принцип системності передбачає врахування педагогом різноманітних чинників освітнього середовища в цілому, що здійснюють вплив на його діяльність.

У педагогічних проблемах, на переконання О. Столяренка, не можна нічого зрозуміти і прийняти правильне рішення поза системним підходом. Не існує такої частини педагогічної дійсності, яку можна було б пояснити однією-єдиною причиною і довести до оптимальних показників у відриві від її системних зв'язків і залежності від інших елементів системи та факторів середовища [14, с. 117].

Принцип практичної спрямованості в дослідженні власної педагогічної спеціалізації передбачає здатність викладача глибоко усвідомити й донести до учнів прикладну значущість отриманих ними знань у різноманітних аспектах їх прояву. Зазначимо, що реалізація цього принципу передбачає не лише утилітарну спрямованість отриманих знань, а насамперед орієнтує учня на духовно-інтелектуальну складову.

Опановуючи нові знання зі своєї спеціалізації, викладач повинен розуміти, що принцип зв'язку навчання з життям, теорії з практикою витікає із закономірної взаємодії навчання з вимогами суспільного життя. На думку науковців, основні шляхи реалізації цього принципу є такими:

– розкриття необхідності теоретичних знань для ефективної практичної діяльності;

– демонстрація того, як наукові відкриття народжувалися з практичних потреб людства;

– звернення до найновіших досягнень науки і техніки, до проблем суспільного життя;

– опора на життєвий досвід тих, хто навчається, у процесі навчання;

– організація різноманітної практичної діяльності, передусім продуктивної, з метою набуття уміння застосовувати знання на практиці [4, с. 143].

Отже, наукова активність педагога в дослідженні предмета власної педагогічної спеціалізації є важливою складовою його професійного самовдосконалення.

Як зауважує Т. Шестакова, ознаками професійного самовдосконалення, що відрізняють його від інших форм самоактивності педагога, є такі: аутоспрямованість (об'єкт і суб'єкт процесу вдосконалення збігаються); самостійність (завжди передбачає власну активність педагога); самодетермінованість (ініціатива завжди походить від самого педагога); усвідомленість (це процес не стихійний, а усвідомлений і вольовий); позитивна модальність (забезпечує досягнення позитивного результату, прогресу); творчий характер (передбачає пошук непередбачених засобів і шляхів); інтегративність (поєднує, «цементує», спрямовує усі форми активності педагога) [15, с. 10].

Слід зазначити, що сучасні тенденції в освіті, наприклад, упровадження принципів Болонського процесу потребує перманентного самовдосконалення від педагогічного працівника. Так, одним із принципів Болонського процесу є навчання протягом життя, який реалізується у багатьох країнах, в Україні зокрема через систему післядипломної освіти. Саме післядипломна освіта надає змогу викладачу поглибити знання з власної спеціалізації, отримати нові знання та ознайомитись з новітніми методиками викладання.

Наприклад, для здійснення заходів щодо створення і розвитку цілісної системи професійної компетентності педагогів докладають багато зусиль уряд і місцева влада Японії. Їх спільні заходи спрямовані на об'єднання навчальних закладів різних типів, які належать до системи неперервної освіти. З одного боку, влада забезпечує взаємодію та координацію громадських програм і програм у галузі освіти, професійно-

го навчання з іншими програмами, що належать до неперервної освіти, а з іншого – створює механізм для отримання інформації про можливості навчання, стимулювання педагогічної праці, а також забезпечує консультаційні послуги завдяки використанню комп'ютерної інформаційної мережі. Своєю чергою, післядипломна освіта Франції – це особиста і факультативна справа вчителя. Критерії відбору учасників курсів (стажувань) професійного вдосконалення часто залежать від мотивації вчителя, рішень керівників навчальних закладів, а також від можливості заміни вчителя. Часто саме адміністрація школи подає заявку на участь учителя в курсах до установ, які відповідають за їх професійне вдосконалення. Участь у підвищенні кваліфікації чи навчальному стажуванні є справою суто особистою. Лише в окремих випадках, коли трапляються певні потреби в одночасній перепідготовці всіх викладачів з певного предмета (це відбувається після значних змін навчальних програм), Міністерство національної освіти змушене вдаватися до масових заходів, які наближаються за формою до підвищення кваліфікації в Україні. У Федеративній Республіці Німеччини організація підготовки та післядипломної освіти вчителів базується на давніх традиціях та відзначається відсутністю загальнодержавної системи підвищення кваліфікації вчителів. Кожен регіон має свою структуру навчальних закладів, де діють свої правила щодо термінів підготовки вчителів, вимог до змісту освіти, педагогічної компетентності та кваліфікації, яка присвоюється вчителям. Сучасна німецька модель професійної практичної підготовки вчителя передбачає систему наставництва («навчання майстром»), яка, серед іншого, ґрунтується на твердженні, що персонал вищого навчального закладу переважно неспроможний провести експертну оцінку дій учителя. У зв'язку з цим система післядипломної освіти набуває надзвичайно великого значення, допомагаючи професійному становленню вчителя. Педагоги вдосконалюють професійну компетентність не

тільки на курсах перепідготовки, а й у процесі самоосвіти, яка включає оволодіння різноманітними знаннями, практичними вміннями, на які значною мірою впливає сучасний технологічний розвиток суспільства [8, с. 188–189].

Вочевидь, наукове та професійне зростання педагога неможливе без удосконалення методичної майстерності. Саме тому одним з напрямів такого зростання є дослідження методики викладання навчальної дисципліни.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що методична робота педагога, наукові розробки в цій царині мають базуватися на низці принципів. Вивчаючи це питання, дослідниця Н. Верещагіна об'єднала принципи методичної роботи у дві групи:

1) принципи, зумовлені зовнішніми зв'язками системи методичної підготовки (принцип безперервності, принцип наступності, принцип структурування змісту методичної підготовки, принцип інтегрованості, принцип варіативності, принцип системності, принцип рівності в побудові модулів змісту методичної підготовки);

2) принципи, пов'язані з внутрішньою побудовою методичної підготовки (принцип цілеспрямованості, принцип взаємозобов'язаності, принцип стадійності, принцип модульності, принцип міждисциплінарності, принцип повноти) [2].

У контексті нашого дослідження доречним є визначення методичної роботи, сформульоване М. Поташником, який зазначає, що під методичною роботою ми розуміємо цілісну, засновану на досягненнях науки, передового досвіду і конкретному аналізі утруднень учителів, систему взаємозалежних дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення професійної майстерності кожного вчителя й вихователя, на узагальнення і розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу в цілому, а в остаточному підсумку – на досягнення оптимальних результатів освіти, виховання [11, с. 53].

Наукові дослідження щодо методики викладання мають на меті підвищення

ефективності педагогічної діяльності, якісне і кількісне зростання засобів донесення до учня необхідних знань. На думку І. Жерносека, критеріями якості й ефективності науково-методичної роботи є:

– масовий розвиток творчої активності педагогічних кадрів;

– підвищення рівня теоретичної і науково-практичної підготовки педагогічних кадрів;

– активне застосування науково-педагогічних знань і передового педагогічного досвіду у практичній діяльності;

– підвищення рівня загальної і педагогічної культури педагогічних кадрів;

– поглиблення знань учнів, удосконалення їхніх моральних якостей [5, с. 117].

Наукові розробки викладача в методичній роботі повинні сприяти її інноваційності та креативності, допомагати як зберігати традиційні форми навчання, так і реалізувати творчий, неординарний підхід до вирішення складних ситуацій у педагогічній діяльності.

На переконання О. Серебрянської, розвиваюча роль методичної роботи значно зростає, якщо вона ґрунтується на креативному підході, педагогічних інноваціях до її організації та забезпечує перетворення методичного досвіду педагогів, тобто передбачає:

– переведення методичної діяльності з режиму отримання інформації у режим творчої, креативної діяльності – як процесу розв'язування проблемних професійних задач;

– вироблення ціннісно-методичних орієнтирів, активної професійної позиції, основу якої складає не стільки набути знання, скільки їх дієвість, можливість використання в креативній педагогічній діяльності;

– позитивну динаміку позиції педагогів (від пасивної до активної, творчої) у методичному процесі навчальних закладів нового типу [13, с. 135–136].

Висновки. Отже, педагог, здійснюючи дослідження методики викладання тої або іншої навчальної дисципліни, повинен

адаптувати її результати щодо власного викладацького досвіду, розуміти реальні можливості їх утілення. Інноваційність викладачів у методичній роботі має бути спрямована на виховання самодостатньої особистості, творчого суб'єкта, підготовленого до діалогічного, демократичного спілкування. Підготовлений до інноваційної стратегії навчання викладач спроможний організувати навчальний процес, у якому будуть здійснюватися: а) психолого-педагогічні умови розвитку вільної особистості, здатної до саморегуляції та усвідомленої особистісної відповідальності; б) педагогічне управління створенням продуктивних ситуацій з розвитку ініціативи у всіх учасників навчального процесу [9, с. 175].

Необхідно також звернути увагу на те, що функції науково-методичної роботи полягають у визначенні системи заходів, спрямованих на досягнення кращих результатів (планування); у діяльності з удосконалення структури і змісту методичної роботи (організаційна); у систематичному вивченні співвідношення між рівнем ком-

петентності педагогів, що виявляються в узагальненому результаті їх праці, та вимогами суспільства до якості роботи працівників освіти (діагностична); передбаченні знань, необхідних педагогам у майбутньому (прогностична); виробленні нових положень навчально-виховної роботи, у формуванні, експериментальній перевірці та впровадженні передового досвіду (модельюча); відновленні частково забутих або втрачених учителями знань після закінчення навчального закладу (відновлююча); виправленні недоліків у діяльності педагогів, пов'язаних з використанням застарілих методик (коригуюча); інформуванні, агітації педагогів щодо впровадження досягнень науки, перспективного досвіду (пропагандистська); налагодженні й підтриманні зворотного зв'язку, в оцінюванні відповідності наслідків методичної роботи завданням та нормативним вимогам (контрольно-інформаційна) [12, с. 49]. Реалізація зазначених функцій має сприяти не тільки вдосконаленню методичної роботи педагога, але й активізації його наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманчук Н. М. Дослідження творчих проявів учнів / Н. М. Атаманчук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. – 2012. – № 1009, вип. 49. – С. 257–259.
2. Верещагіна Н. О. Методическая подготовка бакалавров и магистров в области географического образования : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Верещагіна Наталья Олеговна. – СПб., 2012. – 434 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Євсюков О. Провідні принципи формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів / О. Євсюков // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 9(1). – С. 140–145.
5. Жерносек І. П. Організація науково-методичної роботи в школі / І. П. Жерносек. – Х.: Основа, 2006. – 128 с.
6. Іващенко Н. А. Педагогічні умови організації навчально-творчої діяльності учнів старших класів / Н. А. Іващенко, Є. І. Коваленко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 1. – С. 77–80.

REFERENCES

1. Atamanchuk N. M. Investigation of creative expressions of students / N. M. Atamanchuk // Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Psychology. – 2012. – № 1009, vol. 49. – P. 257–259.
2. Vereshchagina N. O. Methodical preparation of bachelors and masters in the field of geographical education: dis. ... of Ph.D in Pedagogy: 13.00.02 / Vereshchagina Natalia Olegovna. – St. Petersburg, 2012. – 434 p.
3. Encyclopedia of Education / Acad. of Ed. Sciences of Ukraine; heads. ed. V. G. Kremen. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 p.
4. Yevsyukov O. Guiding principles of professional pedagogical competence formation of future teachers of higher agricultural educational institutions / O. Yevsyukov // Problems of modern teacher training. – 2014. – № 9 (1). – P. 140–145.
5. Zhernosek I. P. Organization of scientific and methodical work at school / I. P. Zhernosek. – Kh.: Osnovy, 2006. – 128 p.
6. Ivashchenko N. A. Pedagogical conditions of organizing educational and creative activities of high school pupils / N. A. Ivashchenko, Y. I. Kovalenko // Study Notes [Nizhyn Gogol State University]. Series: Psychological and pedagogical sciences. – 2012. – № 1. – P. 77–80.
7. Kabus N. D. Justification of invariant model

7. Кабусь Н. Д. Обґрунтування інваріантної моделі організації навчально-творчої діяльності: соціально-педагогічний аспект / Н. Д. Кабусь // Вісник ХДАК. – 2009. – Вип. 28. – С. 38–46.

8. Клясен Н. Післядипломна педагогічна освіта: зарубіжний досвід та сучасна практика / Н. Клясен // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 2. – С. 187–190.

9. Коник О. Г. Проблема організації методичної роботи в психологічній та педагогічній науці / О. Г. Коник // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – Вип. 66. – С. 173–176.

10. Крива М. В. Формування творчої особистості учня в процесі дослідницької діяльності / М. В. Крива // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39(3). – С. 188–194.

11. Методическая работа в школе: организация и управление / под общ. ред. М. М. Поташника. – М.: Дидактика, 1991. – 192 с.

12. Попович Л. Особливості організації науково-методичної роботи з учителями в умовах освітнього округу / Л. Попович // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – № 43(1). – С. 46–51.

13. Серебрянська О. Методична робота як засіб підвищення рівня професіоналізму педагогів ліцею / О. Серебрянська // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 107(2). – С. 132–136.

14. Столяренко А. М. Психология и педагогика: учебник / А. М. Столяренко. – 3-е изд., доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 543 с.

15. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тетяна Віталіївна Шестакова; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2006. – 22 с.

of educational and creative activities: social and educational aspect / N.D. Kabus // KHNAC Journal. – 2009 – Vol. 28. – P. 38–46.

8. Klyasen N. Postgraduate Pedagogical Education: foreign experience and current practice / N. Klyasen // New Pedagogical Idea. – 2014. – Vol. 2. – P. 187–190.

9. Konyk O. G. The problem of organizing the methodological work in psychological and educational science / O.G. Konyk // Journal of Zhytomyr Ivan Franko State University. – 2012. – Vol. 66. – P. 173–176.

10. Kryva M. V. Formation of the creative personality in the process of research activities / M. V. Kryva // Problems of modern teacher education. Pedagogy and Psychology. – 2013 – Vol. 39 (3). – P. 188–194.

11. Methodical work in school: organization and management / under the general ed. of M. M. Potashnik. – M.: Didaktika, 1991. – 192 p.

12. Popovych L. Features of scientific and methodological work with teachers in terms of educational district / L. Popovych // Psychological and pedagogical issues of rural school. – 2012. – Vol. 43 (1). – P. 46–51.

13. Serebryanska O. Methodical work as a way of enhancing the professionalism of lyceum teachers / O. Serebryanska // Scientific Journal [Vinnichenko Kirovohrad State Pedagogical University]. Series: Teaching Sciences. – 2012. – Vol. 107 (2). – P. 132–136.

14. Stolyarenko A. M. Psychology and pedagogy: Textbook / A. M. Stolyarenko. – 3rd ed., ext. – Moscow: UNITY-DANA, 2013. – 543 p.

15. Shestakova T. V. Formation of preparedness of future teachers for professional self-improvement: abstr. of dis. ... Ph.D in Pedagogy: 13.00.04 / Tetyana Vitaliyvna Shestakova; Institute of Higher Education of APS of Ukraine. – K., 2006. – 22 p.